

Туякова А.Е.*

т.ғ.к., доцент м.а. «Жалпы білім беру» кафедрасының меңгерушісі,
ҚЭҚХСУ, Астана, Қазақстан

ҰЛЫ ДАЛА ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫНЫҢ МАҢЫЗЫ

Автор корреспондент: tuyakova@list.ru

Түйін: Мақалада, Ұлы дала Еліндегі тарихи сананы нығайту жолдары қарастырылды. Оның бірі Қазақ елінің егемендігі және тәуелсіздігі нығайған сайын халықымыздың тарихына көп мән берілуде. Елбасы Н.Ә.Назарбаев «Ұлы даланың жеті қыры» мақаласына тоқталды. Соның інінде Ұлы тұлға, Ұлы Дала, «Мәдени мұра» және Ұлы халық мәселелері айтылған. Қазіргі таңда, ұрпақ алдында бабалар қол жеткізген игілікті сақтау, қайта қалпына келтірілген мемлекетімізді нығайту және дүниежүзілік қауымдастық талаптарына сай жаңа сапалық деңгейге көтеру міндетін көрсетіп кетті. Бүгін біздің еліміз халықаралық дәрежеде танылудың жаңа сапалық деңгейіне көтерілді. Қазақстан Республикасының сыртқы саясаты тепе-теңдікті сақтаумен, прагматизмділігімен, дипломатиялық шеберлігімен және көп векторлығымен ерекшеленеді. Себебі, әр халықтың шежіресі қаһармандыққа, жеңістер мен трагедияға толы, оны сол күйінде қабылдаған абзал. Ол үшін ғылыми тұрғыдағы көзқарас қажет.

Кілттік сөздер: Ұлы тұлға, Ұлы Дала, «Мәдени мұра», құғын-сүргін, сыртқы саясат, өнер, бейнефильмдер

Қазақ елінің егемендігімен қатар тәуелсіздігі нығайған сайын Ұлы Дала еліндегі тарихи сананы нығайтуға үлкен мән берілуде. Халықтың ұзақ жылдардан кейінгі өзін-өзі тануының жаңа кезеңі ұлттық ғылыми ортаға қоғамның ілімдер тарихының өзектілігі артып, маңызды орынға көтерілді. Қазақ халқының қоғамдық санасындағы түбегейлі өзгерістер тарихи тағдырдың тәлкегімен ұмыт болған ұлттық дәстүр мен этномәдениетті қайта жаңғыртумен сипатталды. Олай болса, Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті – Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың «Ұлы даланың жеті қыры» - атты мақаласының аса көрегендік пен халықты тарихқа құрметпен қарауға және зерделеуге, өткеннен сабақ үйренуге шақырады[1].

Тәуелсіздік жылдарында халқымыздың өткенін зерттеуге қатысты көптеген жұмыстар жүргізілді. Мысалы, 1995 жылы Президент жанындағы мемлекеттік саясат жөніндегі Ұлттық кеңестің «Қазақстанда тарихи сананы қалыптастыру тұжырымдамасы» қабылданды. Мұнда тарихтың, әсіресе, қоғам дамуының өтпелі кезеңдерінің ерекше маңызы көрсетілген, тарихи білімнің негізгі басымдықтары, тарих ғылымының проблемалары, тарихи білім беру мен ағарту ісінің келешегі белгіленді. Ел басымыздың тапсырмасымен тарихи танымға үш жыл арналды. Біріншіден, 1997 жыл – «Қоғамдық келісім және саяси құғын-сүргін құрбандарының еске алу жылы». Яғни, «қазағым», «елім» және «жерім» - деп зарлап кеткен зиялы қауымды жалған айыптан босатып, жастарға Ұлы Дала тұлғаларының ерліктерін ескере отырып тәрбиелеу мүмкіндіктері туды. Нақтылай келсек, ата –бабамыздың тарихын жетік білу арқасында ұлттық сана күшейеді. Екіншіден, 1998 жыл – «Халық бірлігі мен ұлттық тарих» жылы. Бұл жылдың маңызымен мақсатына келетін болса, қазақ мемлекеттілігіміздің тарихи төркіндеріне, оның басынан өткен қилы кезеңдердің объективті және субъективті себептеріне, сол арқылы бүгінгі егеменділігіміз бен тәуелсіздігіміздің тарихи құқықтық негізділігіне әлеуметтің көзін жеткізу еді. Өз тарихымызды өзімізге таныту және қазақ тарихын зерттеу жазу, жариялау міндеттері қойылды.

Үшіншіден, 1999 жыл – «Ұрпақ бірлігі мен сабақтастығы» жылы деп жариялаудың нәтижесінде, «Халық тарихи толқынында»[2] бағдарламасы жарық көріп, бағдарлама аясында Президент Н.Ә.Назарбаевтың «Тарихи толқынында» кітабі баспадан басылып шығарылды. Сонымен қатар, ҚР Президенті Н.Назарбаевтың «Қазақстан -2050» Стратегиясы: бір халық – бір ел – бір тағдыр» атты тақырыппен өткен Қазақстан халқы Ассамблеясының XX сессиясында сөйлеген сөзінде жарияланды[3]. Осы бағдарлама бойынша Мемлекеттік хатшы Марат Тәжин жұмыс тобын құрып, тапсырма берді. Нәтижесінде, Білім және ғылым министрлігі жинақталып жатқан тың тарихи деректерді сараптай отырып, ұлттық тарихымызды дамыту қолға алынды. Шет елдерде жасалып жатқан зерттеулерге аса мән беріп, қолға түскен деректерді орынды қолдануға мүмкіндіктер туып, түрік танушылармен байланысты нығайтылды. Аймақтардағы мұражайлар мен тарихи орындарды жаңғыртылды. Жасөспірімдер мен балаларға барша ел халқының тарихи патриотизмді сіңіру жұмыстары жүргізілуде.

2003 жылы Қазақстан халқына Жолдауында Президент Н.Ә.Назарбаев бұрын – соңды болып көрмеген «Мәдени мұра» бағдарламасын қабылдау керектігі жариланды[4]. «Мәдени мұра» бағдарламасының мақсаты, елдің тарихи-мәдени мұрасын зерттеу қалпына келтіру және сақтау, тарихи – мәдени дәстүрлерді қайтару, шет елде Қазақстанның мәдени мұрасын үгіттеу болды. Нәтижесінде, тарих пен мәдениеттің 78 ескерткішінде реставрациялық жұмыстар аяқталды. 26 ғылыми – қолданбалы, 40 археологиялық зерттеу жүргізілді. Еліміздегі ескерткіштердің масштабы инвентаризация өткізілді және республикалық 218 объектіні және жергілікті 11277 объектісі маңызы бар тарих пен мәдениет ескерткіштерінің тізімі қабылданды.

Қытай, Түркия, Моңғоли, Ресей, Жапония, Мысыр, Өзбекста, Армения және АҚШ пен Батыс Еуропаға ғылыми зерттеу экспедициялар нәтижесінде 5 мыңнан астам құнды тарихқа этнографияға, Қазақстан өніріне байланысты архивтік құжаттар, қолжасбалар мен баспа шығарылымдары алынды.

Қазақстан 537 кітап бір жарым миллионнан астам тиражбен шығарылды, олардың арасында тарихқа, археологияға, этнографияға, жаңа энциклопедиялық сөздіктерге байланысты қайталанбас сериялар кездеседі.

Қазақтың дәстүрлі әндерінің «Мәңгілік сарын: қазақтың 1000 күй, 1000 әні» антологиясы шығарылды. Тарихи – мәдени орталықтар және кесене қалпына келтірілді. «Казахфильм» АҚ киностудиясы ұлттық мәдениеттің маңызды тарихи орындары мен мұралары туралы 20 деректі фильм түсірген. «Мәдени мұра», «Қорқыт. Күй тарихы», «Номадтардың музыкалық мұрасы», «Ежелгі Түркістан сәулет ескерткіштері», «Жүсіп-Ата кесенесі» және басқалар циклындағы деректі фильмдер шығарылды.

Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың «Тәуелсіздік толғауы» сөйлеген сөзінде[5]: Халқымыздың қастерлі Тәуелсіздігі мен Мәңгілік Еліміздің болашағы мені үнемі толғандырады. «Тәуелсіздіктің өмірлік философиясы қандай болуы керек?» деген сауалды мен өзіме сәт сайын қойып отырамын. Осы жайындағы ой орамдарын қағазға түсіріп «Тәуелсіздік толғауы» деп атағым келді. Ол азат еліміздің күллі азаматтарына, жалынды жастарға бүгінгі буынның ерен істерін лайқты жалғастырып, ертеңгі ұрпаққа арналады» деп атап кетіп. «Ұлы дала» идеясын ұсынады:

- жарты әлемді алып жатқан кең жері және көшпелі болуы;
- түркі әлемінің қара шаңырағы;
- халықтарды бірегейлікке шақыратын идеология;
- тәуелсіздік құндылығы оны сақтау және қадірін білу;
- өзге елдердің тәуелсіздігіне құрметпен қарау;
- Мәңгілік Ел идеясы.

Соның ішінде, «Мәңгілік Ел» ұлттық идеясының басты құндылықтары төмендегідей болып табылады.

- Қазақстанның тәуелсіздігі мен Астана;
- қоғамдағы ұлттық бірлік, бейбітшілік және келісім;

- зайырлы қоғам мен асқақ рух;
- индустрияландыру мен инновация негізіндегі өсім;
- жалпыға ортақ еңбек қоғамы;
- ортақ тарих, мәдениет және тіл;
- жалпы әлемдік, аймақтық мәселелерді шешудегі ұлттық қауіпсіздік пен еліміздің жаһандық қатысуы.

Ұлы Дала еліндегі тарихи Тәуелсіздік жылдарында Қазақстан әлемдік қауымдастықтың толыққанды мүшесі болды, оның бастамалары тәжірибе жүзінде әрқашан кең қолдау тапты және нақты іс жүзіне асырылып отырды. Бүгін біздің еліміз халықаралық дәрежеде танылудың жаңа сапалық деңгейіне көтерілді. Қазақстан Республикасының сыртқы саясаты тепе-теңдікті сақтаумен, прагматизмділігімен, дипломатиялық шеберлігімен және көп векторлығымен ерекшеленеді. Орталық Азия мемлекеттерімен 2007 жылы Астанада Бағдат – Ашхабад – Ақтау – Бішкек – Ташкент – Пекин әлемдегі ең үлкен сауда жолын құрды. Ресей Федерациясы екі мемлекеттің шектесетін шекарасы 7591 км. Ресейде 1 млн қазақ тұрса, Қазақстанда 3 млн орыстар тұрады. Қарым – қатынасының бағыттары: достық дипломатия, отын – энергетика, көлік коммуникация, әскери – техникалық, өнеркәсіп, мәдениет т.б. АҚШ негізгі бағыттары: қауіпсіздік, мәдени, терроризммен күрес, әскерни, білім мен ғылым салаларында байланыс орнатқан. Әлем экономикасының 40% иеленген мемлекет жыл сайын 20 млрд.\$ инвестиция әкеледі, соның 1 млн қайтарымсыз. Ислам елдері Мысыр, Иордан, Турция, Катар, Сирия, БАӘ, Сауд Арабия т.б. Осы мемлекеттердің қолдауымен әл – Фараб, Яссауим, ИБН Халдун, Қорқыт, Бейбарыс кесенелері салынды.

Қазақстан Республикасының Призиденті Нұрсұлтан Назарбаев «Әлем ХХІ ғасыр» атты мүлдем жаңа құжатпен таныстырылды. Бұл айтулы актіде адамзат үшін, тағдыр шешті соғыс және бейбітшілдік мәселелері бойынша Қазақстанның ұстанымы туралы, сондай-ақ халықаралық қоғамдастықтың ядролық қарудың толық тыйымына таман іргерлеуден бас тартқан жағдайда ядролық мәселелері бойынша Қазақстанның ұстанымы туралы, сондай-ақ халықаралық қоғамдастықтың ядролық қарудың толық тыйымына таман ілгерілеуден бас тартқан жағдайда ядролық апокалипсисінің қаупі хақында баяндалған.

2015 жылы 7 желтоқсанда БҰҰ Бас Ассамблеясының 70-ші сессиясында Ядролық қарудан азат әлем құрылысы туралы жалпыға бірдей декларация қабылдады.

«Бүгінгі күнді түсініп-түйсіну үшін де, болашақтың дидарын көзге елестету үшін де кешегі кезеңге көз жіберуіміз керек» - деп Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаев атап айтқандай, Біздің тарихымыз – Қазақстан халқын біріктіретін қуатты күш, барлық азаматтарды жігерлендіру көзі. Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев жүйелі мақаласында аса көрегендік пен халықты тарихқа құрметпен қарауға және зерделеуге, өткеннен сабақ үйренуге шақырады. Себебі, әр халықтың шежіресі қаһармандыққа, жеңістер мен трагедияға толы, оны сол күйінде қабылдаған абзал. Ол үшін ғылыми тұрғыдағы көзқарас қажет.

Елбасымыз Халыққа Жолдауында[6]: Біздің ұрпақ алдында бабалар қол жеткізген игілікті сақтау, қайта қалпына келтірілген мемлекетімізді нығайту және дүниежүзілік қауымдастық талаптарына сай жаңа сапалық деңгейге көтеру міндеті тұр, - деп, жастарға зор сенім мен үміт артып отыр. Сол сенімді ақтап, болашағымызды жарқын ету, елімізді өркендету үшін білімді жастар керек. Кез келген ел өзінің болашағын өскелең ұрпағымен байланыстырады. Әр ұрпақтың пешенесіне жазылған тарихы, кезең тынысы болады. ХХІ ғасыр бүгінгі ұрпаққа, яғни жастарға бұйырған - баға жетпес бақыт. Елімізді өркендетіп, мемлекетімізді көркейту үшін сапалы білім мен саналы тәрбие алу - жастардың басты міндеті екендігін ескергеніміз жөн. Олай болса, Елболашағы жас ұрпақтың қолында. Сондықтан, қазақстандық жастарымыздың тарихқа тағзым етіп, салт-дәстүрі мен Ұлы тұлға ерліктерін естеріне сала отырып тәрбиелеу әр қайсымыздың міндеттері болып табылады.

1. Н. Назарбаев, Қазақстан Республикасының Президенті: Ұлы даланың жеті қыры / Егеменді Қазақстан №223 21 қараша 2018ж.
2. «Халық тарих толқынында бағдарламасы». Источник: <https://e-history.kz/kz/contents/view/331> © e-history.kz
3. Тәуелсіздік шежіресі. Жасампаздықтың әр жылы: 1997 жыл - «Қазақстан-2030» стратегиясы - ұлттың ұлы мақсаттары межеленген жыл» Барлық құқықтар қорғалған. inform.kz белсенді сілтемені пайдаланыңыз https://www.inform.kz/kz/tauelsizdik-shezhiresi-zhasampazdyktyн-ar-zhyly-1997-zhyl-kazakstan-2030-strategiyasy-ultyn-uly-maksattary-mezhelengen-zhyl_a2415207
4. «Мәдени мұра» бағдарламасы: жазба деректерді жинау және жариялау мәселелері Источник: <https://e-history.kz/kz/contents/view/892> © e-history.kz.
5. Назарбаев Н.Ә. Қазақстан Республикасының президенті: «Тәуелсіздік толғауы» Вақ.кз 15 желтоқсан 2014.
6. Назарбаев Н.Ә. Қазақстан халқына жолдауы. 5 қазан 2018.

Аннотация: Автор рассмотрел пути укрепления исторического сознания в Стране Великой степи. По мере укрепления суверенитета и независимости казахского народа, больше внимания уделяется истории. Глава государства Н.А. Назарбаев остановился на статье «Семь сторон Великой степи». В центре внимания великая личность, Великая степь, «Культурное наследие» и «Великие народные проблемы». В настоящее время благосостояние предков в поколении продемонстрировало задачу укрепления восстановленного государства и качественно вывести его на новый уровень в соответствии с требованиями международного сообщества. Сегодня в нашей стране появился новый уровень международного признания. Внешняя политика Республики Казахстан характеризуется сбалансированностью, прагматизмом, дипломатическими способностями и многовекторностью. Потому что история каждой нации полна героизма, побед и трагедий, и это желательно принять. Это требует научного подхода.

Abstract: The author examined ways of strengthening the historical consciousness in the Land of the Great Steppe. With the strengthening of the sovereignty and independence of the Kazakh people, more attention is paid to history. The head of state Nursultan Nazarbayev focused on the article "Seven sides of the Great Steppe". The focus is on a great personality, the Great Steppe, "Cultural Heritage" and "Great National Problems". Currently, the welfare of the ancestors in the generation has demonstrated the task of strengthening the restored state and qualitatively bring it to a new level in accordance with the requirements of the international community. Today a new level of international recognition has appeared in our country. The foreign policy of the Republic of Kazakhstan is characterized by balance, pragmatism, diplomatic abilities and multi-vector. Because the history of each nation is full of heroism, victories and tragedies, and this is desirable to accept. This requires a scientific approach.